

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНА УСТАНОВА
«ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ «БЕЙТ-ХАНА»»

Кафедра гуманітарної та соціально-економічної
підготовки

ФІЛОСОФІЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

підготовки

бакалаврів

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань

05 Соціальні та поведінкові науки

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності

053 Психологія

(код і найменування спеціальності)

2023 рік

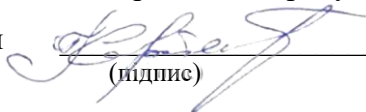
Робоча програма навчальної дисципліни «Філософія» спеціальності 053 Психологія освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів для здобувачів вищої освіти 1 курсу.

Розробник: Коротенко Д. В., кандидат історичних наук

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки

Протокол від «28» серпня 2023 року № 01

Зав. кафедри

(підпис)

к. істор. н. Д. В. Коротенко
(прізвище та ініціали)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми «29» серпня 2023 року

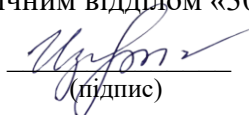
Гарант освітньої програми

(підпис)

к. псих. н. М. М. Ярошко
(прізвище та ініціали)

Робоча програма перевірена навчально-методичним відділом «30» серпня 2023 року

Завідувач навчально-методичного відділу

(підпис)

І. В. Зеркаль
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисциплін за формами навчання	
	Денна	Заочна
Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	обов'язкова	обов'язкова
Мова викладання	українська	українська
Передумови вивчення навчальної дисципліни (які дисципліни мають передувати вивченню)	вихідна	вихідна
Курс	I	I
Семестр	I	I
Загальний обсяг годин / кредитів	90/3	90/3
Кількість змістовних модулів	2	2
Годин на аудиторне вивчення	30	10
Годин на самостійне вивчення	60	80
Форма підсумкового контролю	іспит	іспит

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Філософія» є формування знань про предмет філософії, основні етапи та напрямки розвитку філософського знання та вмінь застосовувати основи філософської методології.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Філософія» є

- дати уявлення про специфіку філософії як важливої форми суспільної свідомості, історичного типу світогляду;
- показати методологічну роль філософського знання в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних та соціальних проблем буття;
- ознайомити з історією філософської думки, з досягненнями сучасної філософії;
- сприяти формуванню у здобувачів здібностей до логічного мислення, самостійного аналізу складних явищ суспільного життя, вміння пов'язувати загальнофілософські проблеми з розв'язанням завдань психологічної теорії та практики.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система найзагальніших і універсальних теоретичних поглядів на світ, місце в ньому людини, різноманітні форми ставлення людини до світу.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліна світоглядно, структурно та змістовно пов'язана із циклом соціально-гуманітарних дисциплін — «Логіка», «Етика», «Соціальна психологія», «Політологія», «Соціологія», «Історія культури» тощо.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Дисципліна «Філософія» забезпечує набуття здобувачами освіти ряду **компетентностей**.

Компетентності, що формуються:

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

Програмні результати навчання:

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні набути таких компетентностей, а саме:

1. Знань:

1) на понятійному рівні:

- здобути знання щодо сутнісних універсалій філософії, основних теоретико-методологічних концепцій розвитку світової філософської думки, парадигмальних настанов кожної з культурно-історичних епох;
- осягнути зміст ключових понять і термінів, вміти оперувати категоріальним апаратом, застосовувати філософські ідеї та принципи, методологічний інструментарій при вивченні суміжних наук та подальшому підвищенні власного професійного рівня;

2) на фундаментальному рівні:

- набути уявлення про своєрідність філософії, її місце у загальній культурі людства, орієнтуватись у наукових, філософських та релігійних картинах світу, сутності, призначенні та сенсі життя людини;
- усвідомлювати моральні зобов'язання людини щодо себе самої та інших, міру свободи та відповідальності, місце ненасильницьких засобів у розвитку цивілізації, деонтологічний аспект правоохоронної діяльності;

3) на практично-творчому рівні:

- самостійно аналізувати складні явища суспільного життя, давати їм адекватну оцінку, виробити стійку життєву позицію;

2. Вмінь та навичок:**1) на репродуктивному рівні:**

- вміти проектувати свої знання з філософії у сферу базових предметів;

2) на алгоритмічному рівні:

- володіти методами аналізу, синтезу, індукції, дедукції;
- встановлювати контакти та розпізнавати інформацію шляхами її вербальної та невербальної передачі;
- розробляти комунікативні стратегії й тактики спілкування;
- керувати спілкуванням;

2) на евристичному рівні:

- уміти застосовувати знання з філософії в повсякденному житті, у процесі духовного самовдосконалення, формування спектру ціннісних орієнтацій;

3) на творчому рівні:

- вміти грамотно вести дискусію, логічно осмислювати своє місце і роль у суспільстві, виробити власну концепцію сенсу життя та мотивації майбутньої професійної діяльності.

4. Зміст програми навчальної дисципліни**Змістовий модуль 1.****ТЕМА 1. Філософія: її предмет, функції, місце в культурі.**

Філософія та світогляд. Процесуальний характер філософського знання, його діяльно-активний зміст. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу, як форма самовизначення людини. Світогляд та світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міф, релігія, науковий світогляд, філософський світогляд. Філософія як теоретична основа світогляду. Сучасна філософська парадигма.

Об'єкт та предмет філософії. Основне коло філософських питань. Основні теми філософських досліджень: світ і людина; сутність і зміст людського існування; мислення і буття; духовне та тілесне. Специфіка філософського освоєння дійсності. Повсякденне та філософське мислення.

Основні функції філософії: світоглядна, гносеологічна, методологічна, аксіологічна, прагматична тощо. Соціальна спрямованість філософського знання. Сутність загальнолюдських цінностей. Людина як найвища цінність. Місце і роль філософії у сучасному суспільному житті.

ТЕМА 2. Філософія Стародавнього світу.

Культурно-історичні передмови виникнення філософії. Становлення філософського світобачення. Міфопоетичні засади та релігійні основи філософії. Парадигмальність філософського знання.

Передумови філософії у Давній Індії. Релігійно-філософські вчення: джайнізм, буддизм. Філософська система індуїзму.

Зародження філософії у Стародавньому Китаї. Архетипіка давньокитайської культури, її осовні міфо- та філософеми, соціальні мотиви. Час виникнення та загальна характеристика філософських шкіл Давнього Китаю. Даосизм, його основні соціальні принципи. Конфуціанство як соціально-етичне вчення, основні принципи конфуціанської

теорії суспільства та етики. Основні принципи філософії монізму та легізму. Східна діалектика та матеріалізм.

Філософія античності. Періодизація античної філософії: досократичний, класичний, елліністичний та римський періоди.

Метафізика натуралістичних начал. Метафізика буття. Мілетська школа, натурфілософія Геракліта. Піфагор та піфагорійці, релігійно-есхатологічні витoki філософського ідеалізму. Математика та її вплив на світогляд. Вчення про буття елеатів.

Атомістика як основа всезагального світогляду Демокріта. Розуміння Демокрітом якісної багатоманітності речей. Софістика як розумова течія класичної епохи. Софісти і Сократ, сократичний метод. Діалектика та іронія Сократа. Розуміння Сократом призначення філософії. Філософія як досвід самопізнання. Становлення античної діалектики.

Формування уможлядної метафізики. Онтологічні та гносеологічні проблеми філософії Платона. Теологічний характер вчення Платона про ідеї та його протилежність фізичному детермінізму. Вчення про чуттєвий світ. Вчення Платона про знання, діалектика пізнання.

Філософська система Аристотеля. Поняття першої філософії, аристотелівська класифікація наук. Критика платонівської теорії «ідей». Проблема першоначал. Вчення про причини. Телеологія Аристотеля. Теорія пізнання Аристотеля, логіка як наука про доказ.

Елліністична філософія: стоїцизм, скептицизм, епікуреїзм. Виникнення філософії у Давньому Римі. Неоплатонізм про порядок походження сущого з єдиного. Досвід синтезу вчень Платона та Аристотеля у неоплатонівській діалектиці.

ТЕМА 3. Філософія Середньовіччя та доби Відродження.

Витoki та специфіка середньовічної християнської філософії. Зародження християнства та християнського богослов'я у античному світі. Етапи розвитку християнської філософії у античності та Середньовіччі. Апологетика. Патристика: рання – Тертулліан, пізня – Августин Аврелій. Теоцентризм середньовічної філософії. Схоластика як особливий тип культури. Великі систематизації розуму та віри – Фома Аквінський та Альберт Великий. Іоанн Скот Еріугена про “розділення природи”. Ансельм Контерберійський про онтологічне доведення буття Бога.

Головна теологічна проблема Середньовіччя та її філософські інтерпретації: полеміка між номіналізмом і реалізмом; проблема співвідношення віри і знання; проблема людини: душа і тіло. Проблема свободи волі. Історія як зіткнення божественної переданості та людської свободи. Дунс Скот про свободу волі. Номіналізм (терміналізм) У.Оккама. Значення «бритиви Оккама» для сучасної методології науки. Середньовічна есхатологія та теодицея.

Пізнє Середньовіччя та специфіка філософії Відродження. Антропоцентризм, гуманізм та секуляризація філософської картини світу. Гуманізм та новий ідеал людини. Філософія М.Кузанського про людину як центр космічної ієрархії буття. Соціальні теорії: Н.Маккіавеллі, Т.Мор, Т.Кампанелла.

Натурфілософія Відродження. Пантеїзм. Повернення до первісного розуміння сутності діалектики. Підготовка філософських передумов наукової революції. Ідеї М.Коперніка, Дж.Бруно та Г.Галілея, їх філософське значення. Формування методологічної програми експериментально-математичного природознавства.

Арабо-мусульманська та іудейська філософія Середніх віків, її античні ремінісценції. М.Маймонід, Аверроес, Авіценна. Цивілізаційні підґрунтя середньовічної єврейської та арабо-мусульманської філософії.

ТЕМА 4. Західноєвропейська філософія Нового часу.

Своєрідність та фундаментальне підґрунтя класичної новоєвропейської філософії. Процес секуляризації й автономізації філософського знання. Утвердження автономії та

суверенності кінцевого людського розуму. Фундаментальне значення протилежності «суб'єкт–об'єкт» у філософії Нового часу.

Критерії необхідності, загально значущості та відтворюваності істини. Наукова революція XVII ст. та поява методології експериментально-математичного природознавства. Практично-інструментальний характер новоєвропейського трактування знання. Класичне природознавство XVII ст. та формування механістичної картини світу. Механіцизм як світоглядна установка Нового часу.

Формування експериментальної науки і гносеологічної орієнтації філософії Нового часу. Полеміка раціоналістичної й емпіричної тенденцій у філософії Нового часу. Ньютонівські ідеї та проблема методу пізнання у філософії. Проблема методу як центральна проблема у філософії Нового часу. Дедуктивна та індуктивна методологія. Філософське обґрунтування ролі досвіду у пізнанні та дедуктивна програма побудови науки.

Ф.Бекон та Р.Декарт. Беконівський проект прагматичного перетворення науки. Концепція ідолів пізнання, шляху подолання ідолів. Р.Декарт про принцип сумніву, первинну достовірність пізнання і розум у процесі пізнання. Проблеми існування зовнішнього світу. Вчення про природжені ідеї. Ясність і чіткість як критерії істини. Правила для керівництва розуму. Індуктивний метод Ф.Бекона та дедуктивний метод Р.Декарта.

Розуміння необхідності та об'єктивності у рамках сенсуалізму та раціоналізму. Емпіризм про джерела пізнання., критерії істинності знання та форми мислення. Матеріалістичне (Ф.Бекон, Т.Гоббс, Дж.Локк) та ідеалістичне (Дж.Берклі, Д.Юм) розуміння чуттєвого досвіду. Механістичний матеріалізм Т.Гоббса.

Раціоналізм про розум як джерело знання та критерії його істинності. Вчення Р.Декрета, Б.Спінози, Г.Лейбніца про істини розуму та їх ознаки. Поняття субстанції в філософії Б.Спінози. Структура світу і структура розуму. Розум і пристрасті. Необхідність, творчість, свобода. Монадологія В.Лейбніца. Номіналізм Т.Гоббса і сенсуалізм Дж.Локка. Критика Локком теорії природжених ідей. Вчення про субстанцію (дуалізм Декарта, монізм Спінози, субстанційний плюралізм Лейбніца).

ТЕМА 5. Філософія доби європейського Просвітництва.

Просвітництво як ідеологія епохи. Фундаментальні характеристики просвітницької думки: опора на власний розум та програма перетворення свідомості.

Французьке Просвітництво – найбільш радикальна та поляризована форма просвітницької думки. Просвітництво і Французька революція. Специфіка вирішення онтологічних проблем. Деїзм. Матеріалістичні ідеї у вченнях Ж.-О.Ламетрі, П.Гольбаха, Д.Дідро. Гносеологічна проблематика ц філософії Просвітництва. Суспільно-політичні ідеали Просвітництва (Вольтер, Ш.-Л.Монтеск'є, Р.Руссо).

«Енциклопедія» французьких просвітителів: розвиток і популяризація філософського знання. Натурфілософські концепції французьких матеріалістів XVIII ст. та їх вплив на розвиток наукового знання.

Соціальні ідеї новоєвропейської філософії. Критика середньовічної схоластики та релігії у французькій філософії XVIII ст. Ідеї рівності, свободи та соціального прогресу. «Природне» та «розумне» у людському житті.

ТЕМА 6. Філософія німецького ідеалізму.

Німецька класична філософія як завершення новоєвропейської філософської класики. Головні проблеми і завдання німецької класичної філософії.

Трансцендентальний ідеалізм І.Канта. Сутність коперніканського перевороту, здійсненого Кантом у філософії – перехід від метафізики субстанції до теорії суб'єкта. Нові обрії європейської теорії пізнання. «Критика чистого розуму» та апріоризм як обґрунтування всезагального і необхідного характеру наукового знання. «Апріорі» та «апостеріорі». Вчення Канта про апріорні форми чуттєвого споглядання. Чуттєвість і розум.

Аналітичні та синтетичні судження. Антиномії розуму. «Річ у собі» і «явище» у філософії Канта. Феномени та ноумени. Дискусія про не пізнавальність речі-у-собі. Система антиномій чистого розуму. Кантівський спосіб вирішення антиномій. Кант про можливості межі спекулятивного теоретичного розуму.

Моральна філософія І.Канта. Категоричний імператив як закон практичного розуму. Формалізм моральної філософії Канта. Місце віри та розуму. Свобода та обов'язок. Проблема бога і безсмертя душі у моральній філософії І.Канта.

Абсолютний ідеалізм Г.В.Ф.Гегеля. необхідність методу і необхідність системи. Три моменти діалектичного розвитку (теза, антитеза, синтез). Гегелівський принцип тотожності буття та мислення. Місце категорії «буття» у гегелівській системі. Категорії і принципи діалектичного мислення. Тотожність протилежностей. Діалектичний зв'язок кількості та якості. Заперечення заперечення. «Енциклопедія філософських наук», її структура. Філософія як логіка. Вчення про буття. Вчення про сутність. Вчення про поняття. Розвиток абсолютної ідеї у формах природи і духу. Система і метод у філософії Гегеля.

Г.Гегель про «розумну дійсність». Філософія історії Гегеля. Громадянське суспільство та держава. Етатизм Гегеля. Історія як процес розвитку свідомості та існування поняття свободи. Історичне та логічне у філософії Гегеля. Г.Гегель про «абсолютний дух» та його ступені.

Природа і свобода. Теоретичний і практичний розум. Діяльно-творча основа буття у філософії Й.Г.Фіхте. Суб'єктивна діалектика. Філософія тотожності Ф.В.Шеллінга. Г.В.Гегель, його філософська система як метод. Людина як суб'єкт духовної діяльності. Тотожність буття і свідомість. Діалектика Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л.Фейєрбаха. Універсальність людини. Л.Фейєрбах і криза класичної філософії.

ТЕМА 7. Розвиток світової філософії у XIX – XX ст.

Передумови становлення марксизму та його філософії. Проблема відчуження людини, її пригноблення і свободи, ідея самозвільнення індивідів. Соціально-практична орієнтація марксистської філософії. Нова концепція соціального буття. Категорія практики. Ідея принципової відмінності буття та свідомості. Два типи суспільних відносин. Поняття ідеології та перетвореної форми свідомості. Суспільний поступ як природничо-історичний процес, його закони та суб'єкт. Походження людини. Матеріалістичне розуміння історії. Революційність практики як засобу досягнення комуністичного ідеалу. Концепція матеріалістичної діалектики, її зміст. Розвиток філософії марксизму В.І.Ленінінм. Діалектична методологія пізнання. Вплив марксистської філософії на інші філософські доктрини.

Позитивізм у XIX–XX ст. Програма «позитивної філософії» О.Конта. Класифікація наук. Еволюціонізм та органічна теорія суспільства Г.Спенсера.

Криза класичних ідеалів розуму та науки як духовна передумова ірраціоналістичних течій у філософії XIX–XX ст. волонтаризм А.Шопенгауера. Екзистенційна діалектика С.К'єркегора.

Філософія життя як напрямок філософії на межі XIX-XX ст. Філософія Ф.Ніцше: «аполонівське» та «діонісійське» начала; програма «переоцінки всіх цінностей»; «іморалізм» та критика моралі» «воля до влади» та ідеал «надлюдини»; ідея «вічного повернення»; теза Ніцше про «смерть Бога» та її вплив на розвиток європейської філософії XX ст. Інтуїтивізм А.Бергсона: поняття інстинкту, інтелекту, інтуїції.

Місце і роль філософії в культурі XX ст. Фрейдизм як філософський світогляд. Роль підсвідомого в житті людини. Фрейдистський підхід до розуміння моралі, мистецтва, релігії. К.Г.Юнг. Вчення про колективне несвідоме. Архетип і символ.

Соціально-історичні та духовні витоки екзистенціалізму. Поняття «сутність» та «існування» в екзистенціалізмі. Унікальність людського буття як філософська проблема. Проблема справжності й несправжності людського існування. Свобода й екзистенція.

Специфіка німецького екзистенціалізму. Вчення М.Хайдеггера про буття. Онтологічне тлумачення історії та історичності людини. Структура людського буття. Пошук сенсу історії та проблема «осьового часу» у філософії К.Ясперса. Комунікація та проблема істини. Концепція філософії та філософської віри.

Французький екзистенціалізм. Ж.-П.Сартр про свободу «проекту». Проблема вибору як ставлення до конкретної ситуації. Проблеми людської свободи у філософії А.Камю. філософія «абсурду» як вияв радикального ірраціоналізму. Проблеми «нешасної» свідомості. Тотальність бунту як втілення свободи. Морально-етична проблематика.

Філософська антропологія. Специфіка людського буття у філософській антропології (М.Шелер, А.Гелен). Ідеї діалогізму у філософсько-культурній думці ХХ ст. М.Бубер, М.М.Бахтін.

Філософія у сучасній культурі. Розмивання традиційних світоглядних ціннісних позицій. Прагматизм як напрям сучасної філософії (Ч.Пірс, У.Джемс). Проблема знання і мови у філософії. Неопозитивізм (М.Шлік, Р.Карнап) і аналітична філософія (Б.Рассел, Л.Вітгенштейн). Критичний раціоналізм К.Поппера. принципи верифікації та фальсифікації. Історична школа філософії науки (Т.Кун, І.Лакатос, П.Фейерабенд).

Феноменологія. Е.Гуссерль та програма філософії як «строкої науки». Поняття інтенціональності свідомості. Метод феноменологічної редукції.

Сутність і методи філософської герменевтики. Г.Г.Гадамер, П.Рікер. Структурні методи в гуманітарних науках та філософський структуралізм (К.Леві-Строс, М.Фуко).

Філософія постмодернізму: термін та поняття. Критика цінностей західної цивілізації. Постмодернізм як радикальний розрив із традицією, проголошення кінця історії, культури, ідеології, людини. Постмодерністські проекти перебудови естетики, політики, філософії (Ж.Бодріяр, Ж.Ф.Ліотар, М.Фуко, Ж.Дерріда). Підрив довіри до метанаративів: розуму, прогресу, свободі. Мікронаративна методологія. Метод деконструкції: критика бінарності та банаризму. Різоматичне світобачення.

Соціальна теорія постмодернізму. Постмодернізм як філософія радикального плюралізму. Плюралізм – соціальна парадигма сучасності. Симуляція: витирання меж між моделлю та реальністю, копією та оригіналом. Гетерогенність соціального. Мовні ігри як соціальні зв'язки, що створюють соціальну тканину суспільного життя.

Основні тенденції західної релігійно-філософської думки в ХХ ст.: неотомізм, персоналізм, «діалектична теологія». Релігійно-філософський еволюціонізм П.Тейяра де Шардена. Релігійна філософія та сучасна наука.

ТЕМА 8. Історія філософії України. Філософія в єврейській культурі

Виникнення філософії у Київській Русі. Вплив Візантії. «Повість временних літ», «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Повчання» Володимира Мономаха. Філософська думка періоду етнокультурної катастрофи – татаро-монгольської навали; ідеї в етнорелігійній та політико-правовій думці (Станіслав Оріховський-Роксолан, Христофор Філарет та ін.).

Гуманістичні та реформаційні ідеї у філософській думці України ХVI –початку ХVII ст. Філософські ідеї діячів Острозького культурно-освітнього центру (погляди полеміста І.Вишенського: орієнтація на греко-візантійські та давньоруські духовні цінності, свобода волі людини як вибір між добром і злом).

Гуманістичні та реформаційні ідеї у філософській думці України ХVI – початку ХVII ст. Філософські ідеї діячів Києво-Могилянської Академії натурфілософська та гносеологічна проблематика в філософських курсах академії. Розвиток ідей епохи відродження та раннього Просвітництва, співзвучність ідеям мислителів Нового часу.

Г.Сковорода – засновник української класичної філософії. Особливості стилю мислення. Антропоцентризм та пантеїзм Сковороди. Вчення про дві натури та три світи (поняття макрокосму та значення символізму як принципу філософствування). Пізнання як самопізнання. Філософія серця. Значення морального пошуку та розуміння щастя.

Українська університетська філософія XIX ст. Поширення ідеї представників французького та німецького Просвітництва в Україні. Філософські ідеї у творчості М.Максимовича, М.Костомарова, П.Куліша. Початок розробки філософії української ідеї Т.Шевченка. «Філософія серця» П.Юркевича. вчення про ідею. Процес пізнання та категорія «серця».

Українська філософія кінця XIX початку XX ст. О.Потебня: філософське мислення проблеми «мислення–мова». Соціальна філософія М.Драгоманова. Філософські аспекти творчості І.Франка. Філософські ідеї і творчості діячів української культури початку XX ст. Філософія періоду відродження українського духовного життя (В.Винниченко, М.Грушевський та ін.). Філософія національної самобутності (Д.Донцов, В.Липинський, І.Лисяк-Рудницький та ін.). Філософія в Україні у сучасний період.

Філософія в єврейській культурі та цивілізації. Найдавніший період: Священні тексти, Танах, формування єврейського канону. Богословські та філософські канони. Періодизація єврейської філософії: найдавніший період (старозавітний), елліністичний, середньовічна єврейська філософію, єврейську філософію епохи Відродження, єврейську філософію Нового часу і сучасний період. Внесок єврейської філософії у розвиток світової філософської думки. Роль у збереженні давніх філософських текстів.

Змістовий модуль 2.

ТЕМА 9. Свідомість як філософська проблема.

Поняття свідомості. Проблема виникнення свідомості. Структури свідомості: змістовна: відчуття, уявлення, знання; функціональна: пізнання, оцінка, цілепокладання, мотивація; рефлексивна: підсвідомість, свідомість, самосвідомість.

Гносеологічний вимір свідомості: емоції, відчуття, сприйняття тощо. Мислення: образне і понятійне мислення. Інтуїція, уява, творчість. Мислення і мова.

Суспільна свідомість. Рівні суспільної свідомості. Ментальність. Суспільна психологія. Масова свідомість. Суспільна свідомість і колективний інтелект. Форми суспільної свідомості. Проблема штучного інтелекту. Свідомість, свобода, творчість.

Свідомість як суб'єктивна реальність. Категорія ідеального. Проблема виникнення свідомості. Буденна свідомість. Здоровий глузд. Прагнення, саморегуляція та життєва стратегія. Взаємодія і відображення. Свідомість як суспільно-історична форма відображення. Психічне. Свідомість і підсвідоме. Дух, душа, психіка. Ідеальне і духовне. Мислення і мова. Буття і свідомість.

ТЕМА 10. Онтологія. Філософське розуміння світу.

Проблема буття в філософії. Багатоманітність форм буття. Буття як існування і як предмет пізнання. Об'єктивне і суб'єктивне буття. Буття, існування, присутність. Проблема начала буття.

Буття, небуття, інобуття. Істотне і неістотне буття. Конкретне і абстрактне буття. Виявлення та межа буття. Дійсне, можливе і недійсне буття.

Буття і субстанція. Субстанція і акциденції, модуси. Матеріальне та ідеальне існування. Поняття «об'єктивна дійсність». Простір і час як форми буття суцього. Мінливість як спосіб природного буття. Вчення про форми руху матерії. Буття і субстанція. Буття і час. Буття і простір. Рух як спосіб існування. Універсум. Всесвіт. Космос. Матеріальні буття та його форми. Поняття: кількість, якість, міра, сутність і явище, закономірність і закон.

Буття людини і суспільства. Соціальне буття. Соціум як історичний процес. Суспільні відносини. Особливості соціального простору і часу. Теорія суспільних відносин як форми та продукту обміну діяльністю. Поняття «праця» та «соціальна практика». Суспільне виробництво. Спосіб виробництва. Суспільство як система соціальних відносин.

Соціальна діяльність як спосіб існування суспільства і сенс людського буття в класичних соціально-філософських доктринах.

ТЕМА 11. Гносеологія. Філософія та методологія пізнання.

Теорія пізнання (гносеологія) в системі філософського знання. Основні принципи теорії пізнання. Історичні концепції пізнання. Пізнання як процес цілеспрямованого, соціально-детермінованого відтворення дійсності в свідомості людини. Механізми соціокультурної детермінації пізнавальної діяльності.

Пізнання як предмет філософського аналізу. Соціокультурні передумови процесу пізнання. Знання та інформація. Знання та здоровий глузд. Знання та віра. Знання та думка. Досвід, інтуїція, інтелект. Психологічна впевненість та пізнавальна очевидність. Особистісне та колективне знання. Творча природа пізнання. Уява та творчість. Наївний та критичний (науковий) реалізм. Реальність та ілюзія. Творчий характер пізнання. Пізнання наукове і художнє. Науковий факт, ідея, проблема, гіпотеза, концепція, теорія в науковому пізнанні.

Пізнання як специфічне відношення до світу та вид діяльності. Пізнання як процес. Чуттєве та раціональне пізнання. Відчуття, сприйняття, уява, поняття. Інтуїція і мислення. Теоретичний та емпіричний рівні пізнання. Об'єкт, суб'єкт і предмет пізнання. Методи пізнання.

Знання як результат пізнання. Знання як суб'єктивний образ світу. Знання і віра, знання і «думка з приводу». Класичне протистояння: епістема та докса. Основні ознаки знання: визначеність, обґрунтованість, безсумнівність та ін.

Проблема істини. Проблема істини в історії філософії. Характеристики і критерії істини. Когерентна, кореспондентна, прагматична та інші теорії істини.

Форми буття знання у світі людини: виробництво, поширення, збереження, використання.

ТЕМА 12. Діалектика та теорія філософських категорій.

Філософські категорії як фундаментальні поняття філософії. Якість як сукупність властивостей. Кількість як визначеність речей. Міра як єдність кількості та якості. Одиничне та загальне. Особливе як синтез одиничного та загального. Ціле і частина. Елемент, система як обмежена кількість взаємопов'язаних елементів, структура як система зв'язків. Зміст як структурно організована сукупність елементів, форма як спосіб існування та прояву змісту. Причина як взаємодія між об'єктами, наслідок як зміна між об'єктами. Необхідність. Випадковість. Закон. Закономірність. Явище. Сутність. Можливість. Дійсність.

Закони діалектики. Закон переходу кількісних змін у якісні. Закон взаємопроникнення протилежностей. Закон заперечення заперечення.

Детермінізм основних категорій онтології та гносеології. Онтологія. Буття. Субстанція. Акциденція. Модус. Атрибут. Дуалізм. Монізм. Плюралізм. Ідеалістичний монізм. Матеріалістичний монізм. Матерія. Річ. Властивість. Відношення. Зв'язок. Взаємодія. Детермінізм. Рух (спосіб існування матерії). Розвиток. Метафізика. Діалектика. Закони діалектики. Прості та час (форми існування матерії). Знання. Пізнання. Гносеологія. Епістемологія. Гносеологічний оптимізм. Агностицизм. Скептицизм. Суб'єкт пізнання. Об'єкт пізнання. Чуттєве та раціональне пізнання. Відчуття, сприйняття, уявлення. Істина та її критерії. Сцієнтизм. Антисцієнтизм. Соліпсизм.

ТЕМА 13. Філософська антропологія та філософія культури.

Проблема людини в історії філософії. Людина як мікрокосм (Демокрит). Людина — міра всіх речей (софісти). Людина як розумна, моральна, політична істота (Сократ, Платон, Арістотель).

Християнське трактування людини як "образу і подібності божої". Погляди на людину у філософській думці Відродження. Новоевропейський раціоналізм про сутність людини. Просвітницький ідеал людини.

Питання «що таке людина» як центральне у філософії (Кант). Ідея історичності людського існування (Гегель). Людське буття як діалог «я» і «ти» (Фейєрбах).

Ірраціоналістичні концепції людини («філософія життя», фрейдизм, екзистенціалізм). Специфіка людського буття у філософській антропології (М.Шелер, А.Гелен). Релігійно-філософське розуміння людини (М.Бердяєв, Т.де Шарден). Діяльнісні концепції людини (німецька класична філософія, марксизм, прагматизм).

Філософський аспект проблеми походження людини. Людина в історичному та культурному просторі. Феномен людини: виміри і аспекти осмислення. Природні виміри людини. Душа і тіло. Соціальні виміри людини. Індивід і соціум. Поняття особистості. Духовний світ людини.

Цивілізаційні засади існування людства. Доля людини і стратегії людської свободи.

ТЕМА 14. Соціальна філософія та філософія історії.

Соціальна філософія в системі філософського знання. Особливості соціально-філософського знання та етапи його історичного поступу. Предмет і метод соціальної філософії. Наукове та позанаукове соціальне пізнання. Знання і переконання в соціальній науці. Взаємозв'язок соціальної філософії з історією, політологією, соціологією, правознавством.

Основні концепції розуміння суспільства. Натуралістичні учення про суспільство. Теорія соціальної дії (М.Вебер, Т.Парсонс). Теорія предметної дії (Гегель, К.Маркс).

Суспільство і природа. Природа як сукупність умов існування суспільства. Історичні відмінності взаємодії суспільства з природою. Основні положення концепції географічного детермінізму та геополітики. Теорія коеволуції природи та суспільства. Детермінізм і проблема свободи.

Формаційний та цивілізаційний підходи до аналізу суспільства. Проблема теоретичного моделювання суспільного існування. Поняття: «суспільно-економічна формація» (К.Маркс); «соціальна система» (Т.Парсонс); «стадії економічного зростання» (У.Росту); «типи культур» (М.Вебер); «закрите та відкрите суспільство» (К.Поппер).

Соціальна структура суспільства. Суспільна діяльність і комунікація. Поняття «соціальна структура суспільства». Вімінність соціальних структур традиційного, індустріального, інформаційного суспільства.

Розвиток суспільства як природно-історичний процес зміни суспільно-економічних формацій (К. Маркс), соціальних систем (Т.Парсонс), стадій «економічного росту» (У.Росту), еволюції типів культур (М.Вебер, П.Сорокін), круговороту локальних цивілізацій (А.Тойнбі), занепаду історії (Шпенглер). Матеріальне та ідеальне, суб'єктивне та об'єктивне в суспільстві. Первинні й вторинні рівні суспільного життя. Факторний аналіз суспільства. Основні сфери життєдіяльності людей у суспільстві.

Ідея прогресу в історії соціальної філософії. Прогрес як еволюція розуму, культури, духовності людини (М.Кондорсе). Сутність діалектико-матеріалістичної концепції прогресу, її вихідні принципи. Матеріальні та духовні основи прогресу. Рушійні сили, критерії та головні напрями прогресу. Заперечення прогресу в історії. Соціальна вимірність понять період, епоха, ера, минуле, сьогодення, майбутнє. Перспективи прогресу. Теорії прогресу як еволюції розуму, культури висот духовності та жорстокості людини як наслідку соціальних та науково-технічних революцій.

ТЕМА 15. Філософія права та моралі.

Багатоманітність розуміння філософії права. Предмет філософії права. Сутність і мета філософії права. Співвідношення права і закону. Структура філософії права. Об'єкт та

методологія філософії права. Місце філософії права серед юридичних та гуманітарних наук. Юридичний позитивізм як заперечення філософії права. Класичний юридичний позитивізм.

Сутність права. Сутність природи права та її закономірності. Право як свобода. Право як справедливість. Право як захист свободи волі. Вплив правосвідомості, правових почуттів та правових емоцій на свободу волі людини. Правова коеволюція, межі свободи волі людини. Людина і право. Право і держава. Правова держава. Культура як джерело виникнення права. Співвідношення моралі і права. Моральне право і духовне право, їх співвідношення. Духовне (природне) право, його сутність і компоненти. Духовне право як вплив законів природи. Моральний імператив. Право як мінімум моралі. Взаємозв'язок релігії та права. Релігія і право як форми духу. Релігійні норми і право. Звичай і право. Виникнення живого права із правового звичаю. Універсальна форма перетворення звичаю у право. Живе право як природна форма існування права.

Філософсько-правовий аналіз соціонормативної системи. Людина і право. Право і держава. Правова держава. Культура як джерело виникнення права. Співвідношення моралі і права. Право у співвідношенні із мораллю. Категорія «правовий обов'язок». Взаємозв'язок релігії та права. Релігія і право як форми духу. Релігійні норми і право. Звичай і право.

Природне і позитивне право. Принципи приватного та публічного права. Категорії чистого права та реальні правові явища. Майбутнє права. Права людини у контексті сучасності, міжнародні документи з прав людини. Право як спосіб соціальної організації та регулювання суспільних відносин. Право у вузькому (юридичному) та широкому (філософському) розумінні.

Філософія позитивного права. Юридичний позитивізм: передумови формування та загальна характеристика. Методологія класичного юридичного позитивізму. Юридичний неопозитивізм або аналітична юриспруденція. Етапи становлення концепції природного права. Сучасні природно-правові концепції.

Предмет філософії політики. Проблема формування громадянського суспільства та правової держави. Громадянське суспільство та його політико-правове оформлення. Ідея громадянського суспільства у історії соціально-філософської думки. Сучасні уявлення про громадське суспільство, його системні якості та соціальні інститути. Головні умови нормальної життєдіяльності громадянського суспільства у економічній, соціальній, соціальній та духовній сферах, у розвитку людини.

Державна влада як об'єкт філософського аналізу. Характерні риси правової держави. «Глобальна» та регіональна політика. Проблеми демократії сучасних держав, посилення політико-правового захисту. Проблема вибору та самоврядування як проблема філософії політики. Соціальні групи та їх типологізації. Теорії соціальної стратифікації та мобільності (П.Сорокін, Т.Парсонс). Етнічні спільноти та їх історична еволюція: рід, плем'я, народність, нація. Поняття «етнос». Раса і етнос. Національна психологія. Поняття «менталітет».

Етика як вчення про мораль й компонент духовної культури. Місце етики в системі філософського й гуманітарного знання: етика як "практична філософія" і теорія моральності. Описові, пояснювально-теоретичні й нормативно-світоглядні завдання етики. Види етики: етика гуманістична й авторитарна. Суперечливість нормативно-ціннісного змісту етики. Антитези гедонізму й аскетизму, ригоризму й евдемонізму, егоїзму й альтруїзму, колективізму й індивідуалізму.

Етика в системі знань про людський дух. Мораль як явище культури. Мораль і мистецтво. Мораль і право. Мораль та релігія. Сутність моралі. Мораль як специфічний спосіб духовно-практичного освоєння світу й ціннісно-імперативне відношення.

Мораль як система моральних принципів, норм й ідеалів. Мораль як основа права. Основні принципи й норми моралі. Взаємозв'язок моральної свідомості, моральних відносин і моральної поведінки. Моральна свідомість: єдність інформаційно-раціонального й чуттєво-емоційного, імперативного й ціннісного. Моральні відносини людини до природи, суспільства, іншої людини, самого себе як вираження моральної свідомості.

Моральна поведінка. Структура морального вчинку. Проблема цілей і засобів, мотиву й оцінки в людській поведінці. Загальнолюдські моральні цінності. Система вищих моральних цінностей як механізм самореалізації суб'єкта в правовому полі.

ТЕМА 16. Філософія науки та аксіологія знання.

Наука як соціокультурний та пізнавальний феномен. Генеза науки. Проблема виникнення науки. Періодизація науки. Поняття класичної, некласичної та постнекласичної науки. Наука як соціокультурний феномен. Наука в системі техногенної цивілізації. Наука як соціальний інститут і явище культури. Світоглядно-етичні проблеми сучасної науки. Наука як пізнавальний феномен. Наукове знання, його специфіка і будова. Проблема істини в науковому пізнанні. Наукова раціональність. Історичні типи раціональності.

Основні проблеми філософії науки. Методологія наукового пізнання. Методологія науки. Поняття методології. Предмет логіко-методологічного аналізу наукового пізнання та його рівні. Загальнолюдські методи пізнання (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання). Наукові методи емпіричного дослідження (спостереження, опис, вимірювання, порівняльні методи, експеримент). Наукові методи теоретичного пізнання (аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного, історичний та логічний методи дослідження). Загальнонаукова та філософська методологія.

Еволюція науки. Теорії наукового росту. Кумулятивна модель росту наукового знання. Теза неспівмірності теорій. Поняття «парадигми» та «наукового співтовариства». «Нормальна» наука, її криза та наукова революція (Т.Кун). Конкуренція науково-дослідницьких програм (І.Лакатос). Структура науково-дослідницької програми. Розвиток науки як приватний випадок еволюції. «Методологічний анархізм» П.Фейерабенда. причини наукового розвитку. Екстерналізм та інтерналізм. Глобальні наукові революції та зміна типів наукової раціональності. Класична, некласична та постнекласична наука.

Цінності, норми та ідеали сучасної науки. Методологічна єдність та багатоманітність сучасної науки. Класифікація наук. Специфіка природничо-наукового пізнання. Особливості соціально-гуманітарного знання. Наука та світоглядні універсалії культури. Реальна поведінка та соціальні ролі вчених.

Предмет і метод аксіології знання. Структура ціннісної сфери культури і місце в ній істини. Раціональні, чуттєві та вольові параметри цінностей. Ціннісні характеристики знання в системі ціннісних координат інтелектуальної діяльності. Аксіологічні тенденції в сучасній філософії та методології наукового пізнання.

Питання про науковий потенціал етики в історії філософської думки. Етика науки. Моральна потенція наукового знання. Ціннісні характеристики результату наукової діяльності. Творчість ученого як елемент етичного волевиявлення. Значущість моральної компоненти в умовах дисгармонії між Істиною, Добром і Красою. Похибки як умова досягнення істини. Наукова творчість – каталізатор морального почуття. Проблема моральної відповідальності вченого. Свобода наукової творчості та вибір альтернатив. Аксіологічна перевага потенційно можливого перед актуальним. Ціннісна корекція науково-технічного поступу.

Ціннісні характеристики світоглядних уявлень. Роль універсальної системи ціннісних орієнтацій у становленні єдиної загальнонаукової картини світу. Глобальний еволюціонізм і його загальнонауковий смисловий потенціал. Аксіологічна визначеність еволюціоністської моделі. Ціннісна проблематика в контексті еволюційної епістемології та еволюційної етики. Умови можливості еволюційної етики. Аксіологічний потенціал наукової картини світу. Евристичне значення потенціалістичного розуміння цінності в процесі створення сучасної загальнонаукової картини світу.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												Форма контролю
	денна форма						Заочна форма						
	усьог о	у тому числі					усьог го	у тому числі					
		л	п	ла б	ін д	с.р.		л	п	ла б	ін д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Історія становлення філософського знання.													
Тема 1. Філософія: її предмет, функції, місце в культурі.					1	1	7	2				5	У, ПК, Т
Тема 2. Філософія Стародавнього світу.		2	2		2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 3. Філософія Середньовіччя та доби Відродження.		2	2		2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 4. Західноєвропейська філософія Нового часу.					2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 5. Філософія доби європейського Просвітництва.		2			2	1	5					5	У, ПК, Т
Тема 6. Філософія німецького ідеалізму.					2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 7. Розвиток світової філософії у XIX – XX ст.					2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 8. Історія філософії України. Філософія у єврейській культурі.		2	2		2	2	7	2				5	У, ПК, Т
Разом за змістовим модулем 1	44	8	6		15	15	44	4				40	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Основні розділи філософської системи знань.													
Тема 9. Свідомість як		2	2		1	2	7	2				5	У, ПК, Т

філософська проблема.												
Тема 10. Онтологія. Філософське розуміння світу.				2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 11. Гносеологія. Філософія та методологія пізнання.		2	2	2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 12. Діалектика та теорія філософських категорій.		2	2	2	2	7	2				5	У, ПК, Т
Тема 13. Філософська антропологія та філософія культури.		2	2	2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 14. Соціальна філософія та філософія історії.		2	2	2	2	5					5	У, ПК, Т
Тема 15. Філософські проблеми права та моралі.		2	2	2	2	7	2				5	У, ПК, Т
Тема 16. Філософія науки та аксіологія знання.		2	2	2	2	5					5	У, ПК, Т
Разом за змістовим модулем 2	46	8	8	15	15	46	6				40	
Всього	90	16	14			60	90	10			80	

Форми контролю: усне опитування – У
контрольні роботи – КР
перевірка конспектів – ПК
тестування – Т
колоквіум – К
інші - _____

6. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах	Максим.
----------	------------	--------------------	---------

		Денна форма	Заочна форма	кількість балів
1	Тема 1. Філософія: її предмет, функції, місце в культурі.	1	2	1
2	Тема 2. Філософія Стародавнього світу.	1		
3	Тема 3. Філософія Середньовіччя та доби Відродження.	1		2
4	Тема 4. Західноєвропейська філософія Нового часу.	1		
5	Тема 5. Філософія доби європейського Просвітництва.	1		2
6	Тема 6. Філософія німецького ідеалізму.	1		
7	Тема 7. Розвиток світової філософії у XIX – XX ст.	1		2
8	Тема 8. Історія філософії України. Філософія у єврейській культурі.	1	2	
9	Тема 9. Свідомість як філософська проблема.	1	2	2
10	Тема 10. Онтологія. Філософське розуміння світу.	1		
11	Тема 11. Гносеологія. Філософія та методологія пізнання.	1		2
12	Тема 12. Діалектика та теорія філософських категорій.	1	2	
13	Тема 13. Філософська антропологія та філософія культури.	1		2
14	Тема 14. Соціальна філософія та філософія історії.	1		
15	Тема 15. Філософські проблеми права та моралі.	1	2	2
16	Тема 16. Філософія науки та аксіологія знання.	1		
Усього		16	10	15

7. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах		Максим. кількість балів
		Денна форма	Заочна форма	
1	Тема 1. Філософія: її предмет, функції, місце в культурі.	1		2
2	Тема 2. Філософія Стародавнього світу.	1		
3	Тема 3. Філософія Середньовіччя та доби Відродження.	1		4
4	Тема 4. Західноєвропейська філософія Нового часу.	1		
5	Тема 5. Філософія доби європейського Просвітництва.			4
6	Тема 6. Філософія німецького ідеалізму.			
7	Тема 7. Розвиток світової філософії у XIX – XX ст.	1		4
8	Тема 8. Історія філософії України. Філософія у єврейській культурі.	1		
9	Тема 9. Свідомість як філософська проблема.	1		4
10	Тема 10. Онтологія. Філософське розуміння світу.	1		
11	Тема 11. Гносеологія. Філософія та методологія пізнання.	1		4
12	Тема 12. Діалектика та теорія філософських категорій.	1		
13	Тема 13. Філософська антропологія та філософія культури.	1		4
14	Тема 14. Соціальна філософія та філософія історії.	1		

15	Тема 15. Філософські проблеми права та моралі.	1		4
16	Тема 16. Філософія науки та аксіологія знання.	1		
Усього годин		16		30

8. Теми практичних занять (не передбачено)

9. Теми лабораторних занять (не передбачено)

10. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах		Максим кіл-ть балів
		Денна форма	Заочна форма	
1	Тема 1. Філософія: її предмет, функції, місце в культурі.	1	5	
2	Тема 2. Філософія Стародавнього світу.	2	5	1
3	Тема 3. Філософія Середньовіччя та доби Відродження.	2	5	1
4	Тема 4. Західноєвропейська філософія Нового часу.	2	5	1
5	Тема 5. Філософія доби європейського Просвітництва.	1	5	1
6	Тема 6. Філософія німецького ідеалізму.	2	5	1
7	Тема 7. Розвиток світової філософії у XIX – XX ст.	2	5	1
8	Тема 8. Історія філософії України. Філософія у єврейській культурі.	2	5	1
9	Тема 9. Свідомість як філософська проблема.	2	5	1
10	Тема 10. Онтологія. Філософське розуміння світу.	2	5	1
11	Тема 11. Гносеологія. Філософія та методологія пізнання.	2	5	1
12	Тема 12. Діалектика та теорія філософських категорій.	2	5	1
13	Тема 13. Філософська антропологія та філософія культури.	2	5	1
14	Тема 14. Соціальна філософія та філософія історії.	2	5	1
15	Тема 15. Філософські проблеми права та моралі.	2	5	1
16	Тема 16. Філософія науки та аксіологія знання.	2	5	1
Усього годин		30	80	15

11. Індивідуальні навчально-дослідні та науково-дослідні завдання

ТЕМА 1. Філософія: її предмет, функції, місце в культурі.

Скласти конспект наступних питань:

1. Загальне уявлення про філософію і філософствування.
2. Специфіка філософського знання. Співвідношення філософії з наукою, культурою, релігією, мистецтвом.
3. Філософські проблеми як вічні і фундаментальні. Філософія як складова частина культури.
4. Природа філософських проблем, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття.

Рекомендована література до Теми 1:

Обов'язкова [2.5; 2.6; 2.7; 2.9; 2.14; 2.15; 3.10]

Додаткова [3.3; 3.7; 3.9]

ТЕМА 2. Філософія Стародавнього світу.**Скласти конспект наступних питань:**

1. Філософія Стародавньої Індії.
2. Філософія Стародавнього Китаю.
3. Антична «натурфілософія».
4. Універсальні філософські системи античності (Платон, Аристотель, Плотін).
5. Витоки становлення світогляду Аристотеля.
6. Місце принципу систематизації наукового знання в аристотелівському підході до пізнання світу.
7. Логічна система та її вплив на розвиток науки.
8. Місце етичної проблематики в творчості Аристотеля.
9. Побудова деонтологічної моделі державного устрою за Аристотелем.

Рекомендована література до Теми 2:

Обов'язкова [2.1; 2.2; 2.4; 2.5]

Додаткова [3.1; 3.2; 3.13; 3.18 Ч.1; 3.25; 3.26; 3.31; 3.42; 3.43; 3.46; 3.47 Т.1; 3.52; 3.55]

ТЕМА 3. Філософія Середньовіччя та доби Відродження.**Скласти конспект наступних питань:**

1. Онтологічний доказ буття Божого: Ансельм Кентерберійський.
2. Раціональні докази буття Божого. Фома Аквінський.
3. У.Оккам та Росцелін – розквіт номіналізму. «Бритва Оккама».
4. Роджер Бекон та європейська схоластика.

Скласти список літературних джерел до вказаної теми

1. Причини виникнення Ренесансу.
2. Відродження як епоха пробудження особи.
3. Основні напрями філософського і наукового пошуку епохи Відродження.
4. Особливості Ренесансу північної Європи та основних його представників
5. Деонтологічний аспект філософських ідей Ренесансу.

Рекомендована література до Теми 3:

Обов'язкова [2.1; 2.2; 2.4; 2.5]

Додаткова [3.1; 3.2; 3.13; 3.18 Ч.1; 3.25; 3.26; 3.46; 3.47 Т.2; 3.52]

ТЕМА 4. Західноєвропейська філософія Нового часу.**Скласти конспект наступних питань:**

1. Філософські основи класичної науки. Вчення про метод (Ф.Бекон, Р.Декарт)
2. Загальна характеристика філософії Нового часу: основні ідеї та представники.
3. Від пізнання Бога – до пізнання Природи. Наукова революція XVII століття.
4. М.Копернік, Г.Галілей, Й.Кеплер – фундатори класичної науки.
5. Теорії пізнання Г. Лейбніца та Берклі.
6. Сутність боротьби між раціоналізмом та сенсуалізмом.

Рекомендована література до Теми 6:*Обов'язкова* [2.1; 2.2; 2.4; 2.5]*Додаткова* [3.1; 3.2; 3.13; 3.18 Ч.1; 3.26; 3.46; 3.47 Т.2; 3.52]**ТЕМА 5. Філософія доби європейського Просвітництва.****Скласти конспект наступних питань:**

1. Просвітництво як феномен культури.
2. Проблема рівності і свободи в творах французьких матеріалістів XVIII ст.
3. Основні ідеї філософії Просвітництва.
4. Деїзм і атеїзм у французькому Просвітництві.

Рекомендована література до Теми 7:*Обов'язкова* [2.1; 2.2; 2.4; 2.5]*Додаткова* [3.1; 3.2; 3.13; 3.18 Ч.1; 3.26; 3.46; 3.47 Т.3; 3.52]**ТЕМА 6. Філософія німецького ідеалізму.****Скласти конспект наступних питань:**

1. Філософія песимізму та філософський оптимізм.
2. Філософська класика і сучасна філософія.
3. Категоричний імператив Канта: моральні та правові аспекти.
4. Діалектика Гегеля і Маркса: порівняльний аналіз.

Рекомендована література до Теми 8:*Обов'язкова* [2.1; 2.2; 2.4; 2.5]*Додаткова* [3.1; 3.2; 3.13; 3.18 Ч.1; 3.26; 3.32; 3.37; 3.35; 3.40; 3.46; 3.47 Т.2, Т.3; 3.52]**ТЕМА 7. Розвиток світової філософії у XIX – XX ст.****Скласти конспект наступних питань:**

1. Діалектичний та історичний матеріалізм.
2. Філософія Ф. Ніцше та його теорія волі.
3. Еволюція сцієнтистської філософії: позитивізм, прагматизм, емпіріокритицизм.
4. Ірраціоналістична філософія С. К'єркегора та А. Шопенгауера.

Рекомендована література до Теми 9:*Обов'язкова* [2.1; 2.2; 2.4; 2.5; 2.7]*Додаткова* [3.1; 3.2; 3.13; 3.16; 3.18 Ч.1; 3.26; 3.41; 3.46; 3.47 Т.4; 3.52; 3.56; 3.57; 3.62; 3.64; 3.65]**ТЕМА 8. Історія філософії України. Філософія у єврейській культурі.****Скласти конспект наступних питань:**

1. Особливості української філософії.
2. Розвиток української філософії в СРСР (20-90-і роки).
3. Українська людина в філософії та літературі.
4. Філософія української діаспори.

Рекомендована література до Теми 10:*Обов'язкова* [2.5; 2.4; 2.7]*Додаткова* [3.1; 3.2; 3.18 Ч.2; 3.36; 3.45; 3.53; 3.54]

ТЕМА 9. Свідомість як філософська проблема.

Скласти конспект наступних питань:

1. Поняття свідомості. Проблема виникнення свідомості.
2. Структури свідомості:
 - а) Змістовна: відчуття, уявлення, знання.
 - б) Функціональна: пізнання, оцінка, цілепокладання, мотивація.
 - в) Рефлексивна: підсвідомість, свідомість, самосвідомість.
 - г) Гносеологічний вимір свідомості: емоції, відчуття, сприйняття тощо.
3. Мислення:
 - а) Образне і понятійне мислення.
 - б) Інтуїція, уява, творчість.
 - в) Мислення і мова.

Рекомендована література до Теми 11 (1):

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.3; 3.10]

Додаткова [3.10; 3.29]

ТЕМА 10. Онтологія. Філософське розуміння світу.

Скласти короткий конспект наступних питань:

1. Буття як існування і як предмет пізнання.
2. Буття і субстанція.
3. Буття і час. Буття і простір. Універсум. Всесвіт. Космос.
4. Матеріальне буття та його форми. Поняття «об'єктивна дійсність».
5. Простір і час як форми буття матеріального світу.

Рекомендована література до Теми 11 (2):

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.11; 3.2]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.49; 3.50]

ТЕМА 11. Гносеологія. Філософія та методологія пізнання.

Скласти конспект наступних питань:

1. Пізнання як специфічне відношення до світу та вид діяльності. Пізнання як процес.
2. Чуттєве та раціональне пізнання. Відчуття, сприйняття, уява, поняття. Інтуїція і мислення.
3. Теоретичний та емпіричний рівні пізнання.
4. Об'єкт, суб'єкт і предмет пізнання.

Рекомендована література до Теми 11 (3):

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.11; 3.2]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.49; 3.50; 3.63; 3.65]

ТЕМА 12. Діалектика та теорія філософських категорій.

Скласти конспект наступних питань:

1. Методологічні значення основних законів діалектики.
2. Закон взаємного переходу кількісних змін у якісні і його проявлення.
3. Діалектичні стрибки в розвитку.

4. Закон єдності та боротьби протилежностей і його роль в аналізі проблем, що виникають у сучасному світі.

Рекомендована література до Теми 11 (4):

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.11; 3.2]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.49; 3.50]

ТЕМА 13. Філософська антропологія та філософія культури.

Скласти конспект наступних питань:

1. Проблема людини в історії філософії.
2. Людина як мікрокосм (Демокрит). Людина - міра всіх речей (софісти). Людина як розумна, моральна, політична істота (Сократ, Платон, Арістотель).
3. Християнське трактування людини як «образу і подібності божої».
4. Погляди на людину у філософській думці Відродження.

Рекомендована література до Теми 12 (1):

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.11; 3.2]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.49; 3.50; 3.62]

ТЕМА 14. Соціальна філософія та філософія історії.

Скласти конспект наступних питань:

1. Розкрити поняття «соціальна природа свідомості».
2. Суспільство та його соціальні складові.
3. Суспільна та індивідуальна свідомість: спільне та відмінне.
4. Природні та штучні умови існування суспільства.

Рекомендована література до Теми 12 (2):

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.11; 2.13; 3.2; 3.3]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.49; 3.50]

ТЕМА 15. Філософські проблеми права та моралі.

Скласти конспект наступних питань:

1. Співвідношення сутності права та явища права у юснатуралізмі та юридичному позитивізмі.
2. Філософсько-правова онтологія, гносеологія та аксіологія.
3. Специфіка різноманітних видів соціальних норм та соціальної влади.
4. Формування та розвиток ідей правової державності.
5. Роль суспільної думки в моральному житті суспільства.

Рекомендована література до Теми 15:

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.10; 2.11; 3.2; 3.6]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.41; 3.49; 3.50]

ТЕМА 16. Філософія науки та аксіологія знання.

Скласти конспект наступних питань:

1. Методологія сучасної науки.
2. Культура епохи науково-технічного прогресу.
3. Соціально-психологічні наслідки сучасної науково-технічної революції.

4. Людство і людська особистість на порозі третього тисячоліття. Глобальні проблеми сучасності.
5. Раціонально-нормативне і емоційно-особисте. Свобода. Культура і цивілізація.
6. Співвідношення індивідуального й суспільного в структурі цінностей.
7. Традиції й інновації у розвитку цінностей і суспільної моралі.
8. Характерні ознаки інформаційного суспільства.
9. Ієрархія культурних цінностей інформаційної ери.
10. Антропологічні характеристики сучасного соціокультурного простору.
11. Специфіка комунікативної взаємодії в період становлення інформаційного суспільства.

Рекомендована література до Теми 14:

Обов'язкова [2.5; 2.4; 2.9; 2.11; 3.2]

Додаткова [3.29; 3.39; 3.49; 3.50; 3.62]

12. Методи навчання:

- Словесні – пояснення, вступна бесіда, репродуктивна поточна бесіда
- Наочні – демонстрація.
- Практичні – практична робота, вправи, тести. Підготовка конспекту, складання схем, таблиць до теми. Виконання вправ та проблемних завдань до теми.

Методи навчання відповідно до програмних результатів:

ПР4. навчальна дискусія, робота в малих групах, індивідуальні роботи, moot court, демонстрація, презентація

ПР10. навчальна дискусія, робота в малих групах, індивідуальні роботи, moot court, демонстрація, презентація

ПР13. навчальна дискусія, робота в малих групах, індивідуальні роботи, moot court, демонстрація, презентація

ПР17. лекція, навчальна дискусія, робота в малих групах, індивідуальні роботи, демонстрація, презентація

13. Методи контролю

- Усне опитування, тестовий контроль (множинний вибір), самооцінка (тренувальна сесія).
- Оцінювання повноти конспекту лекції, складання інтелектуальної карти до теми.
- Оцінювання повноти конспекту самостійної підготовки до теми.
- Оцінювання повноти та правильності виконання вправ до теми.
- Підсумковий тест/екзамен.

14. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Поточне оцінювання та самостійна робота		Підсумковий тест	Сума балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2		

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	40	100
Поточний контроль																	
2	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
Контроль самостійної роботи																	
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
Контроль індивідуальної роботи																	
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
83–89	B	добре	
75–82	C		
68–74	D	задовільно	
60–67	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ І ВМІНЬ:

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Відмінно	90–100	A

ставиться, якщо здобувач:

- ґрунтовно і повно відтворює вивчений матеріал;
- виявляє повне розуміння матеріалу, обґрунтовує свої думки, застосовує знання на практиці, наводить необхідні приклади не тільки за підручником, а й самостійно складені;
- викладає матеріал послідовно і правильно з точки зору норм літературної мови.
- вміє застосовувати його для вирішення конкретних професійних завдань.

Оцінка «відмінно» виставляється здобувачам, які засвоїли взаємозв'язок основних понять дисципліни і професії, яку вони набувають, виявили творчі здібності і використовують їх при вивченні навчально-програмного матеріалу. Відмінному рівню відповідає правильна й вичерпна відповідь на поставлене питання, в якій здобувач показав усебічне системне знання програмного матеріалу; засвоєння основної та додаткової літератури; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками та інструментами, вивчення яких передбачено програмами дисциплін; уміння аргументувати своє ставлення до відповідних категорій, залежностей та явищ.

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Добре	83–89	B
	75–82	C

ставиться, якщо здобувач дає відповідь, що задовольняє тим же вимогам, що й оцінка “5”, але допускає деякі помилки, які сам виправляє після зауваження викладача, та поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу і мовленнєвому оформленні.

Оцінка «дуже добре» (83–89 балів, В) – вище середнього рівня з кількома помилками – виставляється здобувачам, які повністю опанували навчально-програмний матеріал, успішно виконали завдання, передбачені програмою, засвоїли основну літературу, яка рекомендована програмою. Оцінка «добре» виставляється здобувачам, які показують систематичний характер знань з дисципліни і вміють самостійно поповнювати свої знання протягом всього навчання;

Оцінка «добре» (75–82 бали, С) – виставляється здобувачам, які опанували навчально-програмний матеріал, успішно виконали завдання, передбачені програмою, засвоїли основну літературу, яка рекомендована програмою; таким чином, робота здобувачами виконана, але з певною кількістю помилок.

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Задовільно	68–74	D
	60–67	E

ставиться, якщо здобувач виявляє знання і розуміння основних положень даної теми, але:

- відтворює матеріал не досить повно і допускає помилки у формулюванні правил;
- не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати свої думки і відчуває труднощі під час добору прикладів;
- відтворює матеріал непослідовно і допускає помилки в мовленнєвому оформленні.

Оцінка «задовільно» (68–74 бали, D) – виставляється здобувачам, які знають основний навчально-програмний матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, виконують завдання непогано, але зі значною кількістю помилок, ознайомлені з основною літературою, яка рекомендована програмою. Задовільному рівню відповідає у цілому правильна відповідь на поставлене запитання (завдання), якщо здобувач показав достатній рівень знань з основного програмного матеріалу, але не спромігся переконливо аргументувати свою відповідь, помилився у використанні понятійного апарата, показав недостатні знання літературних джерел. Оцінка «задовільно» виставляється здобувачам, які допустили на екзамені помилки при виконанні екзаменаційних завдань, але під керівництвом викладача вони знаходять шляхи їх подолання.

Оцінка «достатньо» (60–67 балів, E) – виставляється здобувачам, які знають основний навчально-програмний матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії.

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Незадовільно з можливістю повторного складання	35–59	FX
Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням	0–34	F

ставиться, якщо здобувач виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу відповідно розділу, допускає у формулюванні правил помилки, що спотворюють їх зміст, непослідовно і невпевнено викладає матеріал.

15. Форми поточного та підсумкового контролю успішності навчання.

Форми поточного контролю: усне опитування, письмове опитування, есе, тестування.

Форма підсумкового контролю: іспит.

Перелік екзаменаційних питань

1. Призначення та основні методи філософії.
2. Основні функції філософії. Співвідношення понять «філософія» і «світогляд».
3. Світогляд як форма самоусвідомлення людини. Основні історичні типи світогляду, його структура.
4. Специфіка філософського усвідомлення світу. Філософія як теоретично сформульований світогляд.
5. Особливості розвитку філософії Давнього Сходу.
6. Досократівська доба античної філософії (мілетська школа, Піфагор, Геракліт, елеати).
7. Особливості становлення античної діалектики (Геракліт, Демокрит, софісти).
8. Класична доба античної філософії. Сократ про самопізнання та належне існування.
9. Проблема буття людини і суспільства у філософії Сократа, Платона, Аристотеля.
10. Об'єктивний ідеалізм Платона: світ ідей та світ речей.
11. Онтологія Аристотеля. Вчення про види причин та категорії. Форма та матерія.
12. Античні греки в пошуках ідеальної держави.
13. Проблема людини у філософії доби античності.
14. Філософська думка в Середньовічній Європі. Особливості розвитку.
15. Патристика та схоластика, основні представники та ідеї.
16. Боротьба номіналізму і реалізму в середньовічній філософії.
17. Філософія Фоми Аквінського. Концепція гармонії віри і розуму.
18. Філософія доби Відродження. Ренесансний гуманізм та антропоцентризм.
19. Антропологічні та натурфілософські ідеї епохи Відродження.
20. Філософія епохи Відродження, пантеїзм та діалектика. М.Кузанський та Дж.Бруно.
21. Філософія Нового часу. Емпіризм і раціоналізм. Індуктивний і дедуктивний методи (Ф. Бекон і Р. Декарт).
22. Філософія Нового часу. Наукова революція XVII ст. та її відображення у філософії. Проблема методу пізнання: емпіризм та раціоналізм.
23. Проблема субстанції у філософській думці Нового часу (Р.Декарт, Б.Спіноза, Г.В.Лейбніц).
24. Суб'єктивно-ідеалістичні теорії XVIII ст. Д.Юм, Д.Берклі.
25. Суспільно-філософські ідеї мислителів доби Просвітництва (Вольтер, Ж.-Ж.Руссо, Ш.-Л.Монтеск'є).
26. Проблема правосвідомості та правової держави у філософії XVII–XIX століть.
27. Загальна характеристика основних ідей і принципів німецької класичної філософії.
28. Німецька класична філософія, її характерні риси, основні проблеми та принципи, місце в історії культури.
29. Філософської погляди І.Канта. Априоризм та агностицизм в філософії І.Канта.
30. Філософські погляди І.Канта. «Коперніканський поворот» у філософії, природа і свобода, теоретичний і практичний розум.
31. Теорія пізнання І.Канта. Основні ідеї «Критики чистого розуму».
32. Філософсько-правові погляди І.Канта: вчення про мораль, право, категоричний імператив та правову державу.
33. Філософія Г.В.Ф.Гегеля: філософська система та метод.
34. Філософія абсолютної ідеї Г.Ф.В.Гегеля.
35. Г.Ф.В.Гегель: тотожність мислення і буття, діалектика як теоретична система.
36. Історичні передумови та теоретичні витоки виникнення марксистської філософії.
37. Матеріалістичне розуміння буття у філософії марксизму.
38. Становлення філософських поглядів К.Маркса, Ф.Енгельса. Розробка концепції практики і проблем людини. Нова концепція суспільства.

39. Некласична філософія кінця XIX ст. Проблема нерационального: воля, почуття, інтуїція, несвідоме (А.Шопенгауер, Ф.Ніцше).
40. Філософія Ф.Ніцше. «Надлюдина» як суб'єкт нової моралі.
41. Екзистенційна філософія та її різновиди: М.Хайдеггер, К.Ясперс, Ж.П.Сартр.
42. Філософська герменевтика як напрямок сучасної філософії.
43. Феноменологічна філософія.
44. Психоаналіз та сучасна західна філософія.
45. Філософські погляди З.Фрейда. Проблема несвідомого.
46. Основні риси філософії екзистенціалізму.
47. Екзистенціальна філософія: нове бачення буття та сутності.
48. Філософія екзистенціалізму і проблема людської особистості.
49. Основні риси та особливості розвитку української філософії.
50. Філософія в Києво-Могилянській академії. Феофан Прокопович.
51. П.Д.Юркевич та його «філософія серця».
52. Г.С.Сковорода. Вчення про дві натури і три світи.
53. Соціально-філософські погляди М.П.Драгоманова.
54. Позитивізм: етапи становлення та розвитку, основні ідеї.
55. Основні тенденції і напрямки західної філософії XX ст.
56. Сцієнтистська орієнтація у філософії XX ст. Неопозитивізм.
57. Актуальні проблеми філософії XX-XXI століть.
58. Тенденції розвитку сучасної філософії. Плюралізм філософських течій.
59. Свідомість як філософська категорія. Структура свідомості.
60. Концепції походження свідомості: різноманітність підходів.
61. Онтологія – вчення про буття. Основні проблеми і категорії.
62. Категорія «буття» і «небуття». Соціальне буття людини.
63. Матерія як філософська категорія. Еволюція філософських і природничих поглядів на матерію.
64. Категорія субстанції. Матерія, природнонаукові знання про її будову та конкретні властивості.
65. Проблема буття в філософії. Багатоманітність форм буття.
66. Поняття «ідеальне» в матеріалізмі та ідеалізмі. Співвідношення ідеального і матеріального.
67. Простір і час як форми буття матерії. Сучасні уявлення про простір і час.
68. Основні проблеми епістемології. Теорія істини.
69. Філософія та методологія науки про істину та її категорії.
70. Основні принципи, категорії й закони діалектики.
71. Проблема методу в філософії. Діалектика і метафізика. Сучасні філософські методи.
72. Діалектика та її альтернативи.
73. Основні діалектичні категорії. Діалектичний характер процесу пізнання.
74. Діалектика якісних та кількісних змін. Сутність діалектичного заперечення.
75. Сучасні проблеми філософії людини (зв'язок біологічного і соціального, свідомого і несвідомого, проблема антропогенезу).
76. Проблема людини, її сутності та походження в філософській антропології.
77. Проблема сутності людини в філософії. Постановка проблеми та її вирішення.
78. Походження людини як філософська проблема.
79. Соціальна діяльність як спосіб існування суспільства і сенс людського буття в класичних соціально-філософських доктринах.
80. Соціальна філософія як теорія і методологія пізнання суспільства.
81. Історичний прогрес як соціально-філософська проблема.
82. Філософія історії: поняття, предмет, основна проблематика.
83. Філософський аналіз права: протилежність гуманістичного (ліберального) праворозуміння і юридичного позитивізму.

84. Філософія права: основна проблематика.
85. Сутність правової епістемології. Істина у правозастосовчій діяльності.
86. Філософія права і її місце в системі філософського та юридичного знання.
87. Поняття «свобода», його конкретно-історичний зміст і суб'єктивні вияви.
88. Філософія науки: поняття, предмет, основна проблематика. Методологічна єдність і багатогранність сучасної науки.
89. Генеза науки. Наукові революції. Класична, неklasична та постнеklasична наука.
90. Форми наукового пізнання: факт, проблема, гіпотеза, теорія, закон.
91. Наука як об'єкт філософського дослідження. Методологічна єдність і багатогранність сучасної науки.
92. Сучасний науково-технічний прогрес і людська особистість.
93. Проблема життя і смерті у філософії. Ціннісні виміри людського життя.
94. Філософський аналіз глобальних проблем сучасності. Їх класифікація.
95. Проблеми сучасного інформаційного суспільства та глобальні проблеми сучасності.
96. Філософія в системі культури.
97. Філософське осмислення співвідношення природи і суспільства.
98. Сутність та буття Бога: спроби раціонального доказу.
99. Глобальні проблеми людства й роль моральності в їхньому вирішенні.

16. Методичне забезпечення

- 1) робоча програма навчальна дисципліни;
- 2) питання тестового контролю;
- 3) екзаменаційні питання;
- 4) конспекти лекцій;
- 5) інформаційно-методичне забезпечення практичних та семінарських занять;
- 6) інформаційно-методичне забезпечення самостійної роботи здобувачів.

17. Рекомендована література

Основна

1. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія. Пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. К.: Дух і літера, Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського, 2019. 533 с.
2. Філософія [Текст] : підручник / [В. С. Бліхар та ін. ; за заг. ред. В. В. Середи, М. М. Цимбалюка] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 427 с.
3. Філософія [Текст] : підруч. для студентів ВНЗ / [Л. Г. Дротянко та ін.] ; за ред. Л. Г. Дротянко, В. І. Онопрієнка, О. А. Матюхіної ; Нац. авіац. ун-т. – Київ : НАУ, 2014. – 718 с.
4. Штанько В.І. Філософія : навч. посіб. для студентів усіх спец. і форм навчання / В. І. Штанько Г.М. Горячківська, Г. Г. Старікова ; Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. Харків : ХНУРЕ, 2021. 294 с.
5. Найчук А.В. Філософія історії : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г. вид., 2020. 203 с.
6. Шабанова Ю.О. Філософія культури : підручник. Дніпро : ЛІРА, 2019. 240 с.
7. Паттон М. Філософія. Київ : РІДНА МОВА, 2019. 174 с.
8. Історія філософії [Текст] : підруч. для студентів ВНЗ : у 7 т. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2013. (Серія «Історія філософії»).
9. Причепій Є.М. Філософія [Текст] : підручник / Є. М. Причепій [и др.]. - Вид. 3-тє, стер. К. : Академвидав, 2009. - 592 с.
10. Філософія [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, О. А. Заглада ; за ред. д-ра філос. наук, проф. С. П. Щерби. – Житомир : Полісся, 2012. - 547 с.
11. Філософія [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Л. В. Губерський та ін. ; за ред. Л. В. Губерського]. Х. : Фоліо, 2013. - 509, [1] с.

12. Данильян О.Г. Філософія [Текст] : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х. : Право, 2013. 431 с.
13. Кулик О.В. Філософія [Текст] : навч. посіб. для вищ. навч. закл. III - IV рівнів акредитації : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Кулик ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Д. : Монолит, 2013.
14. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: Підручник: Для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 468 с.
15. Е.А. Подольська. Філософія. Підручник. К., 2006.
16. Табачковський В.Г., Булатов М.О., Хамітов Н.В., Андрос Є., Дондюк А. Філософія: світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. К. : Либідь, 2003. 432 с.
17. Ящук Т.І. Філософія історії. Курс лекцій: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. К. : Либідь, 2004. 536 с.
18. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або інтелектуальні подорожі до країни Філософії. Мала академія Наук України, 2017. 238 с.
19. Лузан А.О. Вступ до філософії : навчальний посібник для ВНЗ / А.О. Лузан. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 136 с.

Інші джерела (монографії, хрестоматії, словники, першоджерела):

1. Адо П'єр Що таке антична філософія? Київ: Новий Акрополь, 2014. 428 с.
2. Айтов С.Ш. Сучасна філософія історії: історично-антропологічний горизонт : монографія. Дніпро : Ліра, 2018. 364, 1 с.
3. Арендт Х. Айхман в Єрусалимі. Розповідь про банальність зла. К. : Дух і літера. К. : 2020. 976 с.
4. Артеменко А.П. Практикум з філософії [Текст] : навч. посіб. / А. П. Артеменко, Я. І. Артеменко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2012. 288 с.
5. Бабаєв В.М.. Філософія педагогічного спілкування : монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 268 с.
6. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: Словник / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 407с
7. Біскуп І.П. Філософія, суспільство, мова : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с.
8. Богачов А. Досвід і сенс: Дух і літера, 2011. 336 с.
9. Богачов А. Філософська герменевтика. Навчальний посібник. Київ: Курс, 2006. 405 с.
10. Бондаревич І.М. Філософія: діалог мислителів, епох, цивілізацій [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Бондаревич ; Запоріж. нац. техн. ун-т. Запоріжжя : ЗНТУ, 2012. 251 с.
11. Борисюк А. С. Філософія : навч.-метод. посіб. для студентів закл. вищ. освіти / Борисюк А. С., Скакун І. О., Манчул Б. В. ; Вищ. держ. навч. закл. "Буковин. держ. мед. ун-т". Чернівці : б. в., 2018. 120 с.
12. Булатов М.О. Філософський словник. К.: Стило, 2009. 575 с.
13. Бурій А.Р. Філософія середніх віків : навч.-метод. комплекс. Дрогобич : Вид. від. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2016. 271 с.
14. Велика українська енциклопедія. Тематичний словник гасел з напрямку "Філософські науки" (філософія, логіка, етика, естетика) / уклад.: А. В. Арістова, І. В. Шліхта ; за заг. ред. А. М. Киридон ; Держ. наук. установа "Енциклопед. вид-во". Київ : Держ. наук. установа "Енциклопед. вид-во", 2019. 254 с.
15. Вільчинський Ю.М. Філософія історії: теорія взаємопроникнення часу і вічності: [лекції]. К. : Поліграфкнига, 2009. 360 с.

16. Волинка Г.І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. К. : Вища освіта, 2005.
17. Волковський В.П. Ідея суспільності: політична філософія в Україні XIX століття. Київ : Академперіодика, 2017. 260, 3 с.
18. Вступ до філософії : навч.-метод. посіб. з курсу "Філософія" для студентів усіх спец. і форм навчання / І. В. Владленова та ін. ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2018. 185 с.
19. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. К.: Nota bene, 2000. 458 с.
20. Гаєр, Манфред. Світ Канта: Біографія / з нім. пер. Л.Харченко. Юніверс, 2007. 336 с.
21. Головащенко І.О. Філософія : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2016. 199 с.
22. Голянич М.Ю. Футурологія. Філософія майбуття : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 539 с.
23. Гончаренко О.А. Філософія освіти у Львівсько-Варшавській школі : монографія. Кам'янець-Подільський : Друкарня "Рута", 2018. 475 с.
24. Гордіс Д. Ізраїль. Історія відродження нації. К. : Наш формат, 2021.
25. Горський В. Філософія в українській культурі. К.: Центр практичної філософії, 2001. 235 с.
26. Грабовський С.І. Відродження української філософії в УРСР (1960-1980 рр.). Нотатки «включеного спостерігача». К.: НаУКМА, 2014. 80 с.
27. Григор О.О. Філософія політичного консенсусу : монографія. Харків : Новий курс, 2019. 354, 1 с.
28. Гуцуляк О.Б. Філософія української сутності. Соціокультурні смисли алхімії національного буття : монографія. Київ : Арт Економі, 2017. 253 с.
29. Гьосле Вікторіо. Практична філософія в сучасному світі / Анатолій Єрмоленко (пер.). К. : Лібра, 2003. 216 с.
30. Данильян О.Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2018. 430 с.
31. Добронравова І.С. Практична філософія науки = Практическая философия науки = Practical philosophy of science : зб. наук. пр. / Ірина Добронравова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Суми : Університетська книга, 2017. 351, 2 с.
32. Дулуман Є.К. Філософія [Текст] : курс лекцій / Є. К. Дулуман, Н. В. Анацька ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». К. : НТУУ «КПІ», 2013.
33. Енаф М. Ціна істини. Дар, гроші, філософія. Київ : Дух і літера, 2019. 505 с.
34. Єврейська цивілізація. Оксфордський підручник з юдаїки. У 2 томах. Під ред. Мартіна Гудмена. К. : Дух і літера, 2012.
35. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. В 5 т. Київ: Дух і літера, 2009-2020.
36. Історія української філософії: хрестоматія / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка; упоряд. М. В. Кашуба. Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2004. 356 с.
37. Історія філософії [Текст] : словник / [В. І. Ярошовець та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - 2-е вид., переробл. К. : Знання України, 2012.
38. Кавалеров А.І. Філософська пропедевтика [Текст] : навч.-метод. посіб. / А. І. Кавалеров, В. І. Ворніков ; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». О. : Астропринт, 2013. - 95 с.
39. Кант І. Критика чистого розуму. К., 2000.
40. Кебуладзе В. І. Феноменологія досвіду: Дух і Літера, 2012. 280 с.
41. Коротіч Г.В. Філософія сталого розвитку просторових систем : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Маріуполь : ПДТУ, 2017. 161 с.
42. Кравчук Л.В. Філософія і методологія науки : навч.-метод. матеріали для лекц. і семінар. занять, самост. та індивід. роботи : посібник / Л. В. Кравчук, Т. Б. Кадобний, Л. О. Кравчук. Тернопіль : ТНМУ : Укрмедкнига, 2019. 271 с.

43. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі : монографія. Київ : Знання, 2018. 523 с.
44. Лакс М. Метафізика: сучасний вступний курс. Київ: Дух і літера, 2016. 584 с.
45. Лактіонова А.В. Філософія дії : монографія. Київ : Київський університет, 2016. 367 с.
46. Лой А., Баумейстер А., Ящук Т. Основи практичної філософії: підручник. Київ: Салій В.В., 2016.
47. Марчук М., Починок Б. Провідні філософські напрями (XX століття). Навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2008. 103 с.
48. Мелкевік Б. Право. Філософія. Сучасність : зб. ст. : з нагоди проведення Першого Харків. міжнар. юрид. форуму (3-6 жовт. 2017 р.) / Б'ярн Мелкевік ; пер.: С. Максимов та ін. ; за наук. ред. С. Максимова, О. Уварової ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. юрид. т-во. Харків : Право, 2017. 75 с.
49. Морозова Л. П. Філософія : навч. посіб. Вінниця : Нілан, 2017. 371 с.
50. Мулярчук Є. Філософія і педагогіка покликання : монографія. Київ : Дух і Літера, 2019. 342 с.
51. Назар П.С. Філософія людини та особистості : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ : Сталь, 2018. 577 с.
52. Онофрійчук О.А. Філософія [Текст] : навч.-метод. посіб. / Онофрійчук О. А. ; Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, Навч.-наук. ін-т історії та права. Херсон : Грінь Д. С. [вид.], 2014. 222 с.
53. Паскалова М.І. Філософія (філософія, релігієзнавство, логіка, етика і естетика) : навч. посіб. / Паскалова М. І., Гуляк О. В., Маслій О. М. ; Військ. акад. (м. Одеса). Одеса : Букаєв Вадим Вікторович вид., 2018. 415 с.
54. Петрук Н.К. Філософія науки : навч. посіб. / Петрук Н. К., Гапченко О. В., Левченко А. В. Хмельницький : ХНУ, 2018. 271 с.
55. Петрушенко В. Л. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. 264 с.
56. Петрушенко В.Л. Філософія і методологія науки : навч. посіб. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. 181 с.
57. Петрушенко В.Л. Філософія: Вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії [Текст] : навч. посіб. / Віктор Петрушенко ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2014. 594 с.
58. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії : навч. посіб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. 594 с.
59. Попов В.Ю. Філософія : навч.-метод. посіб. Вінниця : Нілан, 2017. 219 с.
60. Попович М.В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 523, 1 с.
61. Попович Мирослав. Григорій Сковорода: філософія свободи. — К. : Майстерня Білецьких, 2007. 256 с.
62. Починок І.Б. Феноменологічна філософія : навч. посіб. Чернівці : Рута, 2018 .
63. Рассел Бертран. Історія західної філософії / Юрій Лісняк (пер.), Петро Таращук (пер.). К. : Основи, 1995. 759 с.
64. Ратніков В. Основи філософії науки і філософії техніки : навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2012. 291 с.
65. Ратніков В. С. Історія та філософія науки. Хрестоматія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. III-IV рівнів акредитації / В. С. Ратніков, З. Ю. Макаров. Вінниця: Нова Книга, 2009. 411 с.
66. Рижак Л. Філософія [Текст] : підручник / Людмила Рижак ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 649 с.

67. Романовський О.Г. Філософія психології : навч. посіб. для студентів напряму підгот. "Психологія" / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2018. 138 с.
68. Рьод В. Шлях філософії: з XVII по XIX століття. Київ: Дух і Літера, 2009. 388 с.
69. Рьод В. Шлях філософії: XIX-XX століття. Київ: Дух і літера, 2010. 368 с.
70. Сартр Ж.П. Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології. К.: Основи, 2001. 854 с.
71. Свендсен Ларс Фр. Г. Філософія свободи / Ларс Фр. Г. Свендсен ; пер. з норв. Софії Волковецької. Львів : Вид-во Анетти Антоненко ; Київ : Ніка-Центр, 2016. 335 с.
72. Свендсен Ларс Фр. Г. Філософія самотності / Ларс Фр. Г. Свендсен ; пер. з норвез. Софія Волковецька. Київ : Ніка-Центр ; Львів : Вид-во Анетти Антоненко, 2017. 207 с.
73. Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 306 с.
74. Семенюк Е.П. Філософія сучасної науки і техніки : підручник / Едуард Семенюк, Володимир Мельник ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Нац. лісотехн. ун-т України. Вид. 3-тє, випр. та допов. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 363 с.
75. Синиця А.С. Сучасна аналітична філософія: від прагматики мови до концептуалізації свідомості : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. 445 с.
76. Сіверс В.А. Філософія науки : навч. посіб. Київ : Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв, 2017. 147 с.
77. Скарбниця мудрості. Розвиток морально-етичних поглядів і теорій. Київ : ОВК, 2020. 510 с.
78. Скомаровський В. О. Історія європейської філософії: Нова доба [Текст] : посібник / В. О. Скомаровський ; Європ. ун-т, Уман. філ. Умань : Сочінський [вид.], [2012] . Ч. 2. 2012. 346 с.
79. Сливка С.С. Філософія долі: природно-правовий імператив : монографія. Київ : Видавництво Людмила, 2020.
80. Словник-довідник філософських та культурологічних термінів [Текст] / [Полянська В. І. та ін. ; за заг. ред. В. І. Полянської] ; Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, Навч.-наук. ін-т історії та права, Каф. філос. думки та культурології. Херсон : Гринь Д. С. [вид.], 2014. 149 с.
81. Соціальна філософія. Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд.: Михайло Голянич, Юрій Москаленко; ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2019. 351 с.
82. Стейнберг Д. Філософія для життя [Текст]. Пізнати себе краще: [зб. філос. есеїв] / Делія Стейнберг; з ісп. пер. В'ячеслав Сахно. Київ: Новий Акрополь, 2014. 167, [1] с.
83. Тейлор Чарльз. Секулярна доба. Книга перша. К.: Дух і Літера, 2013. 664 с.
84. Теоретична і практична філософія : навч. посіб. / В. О. Дем'янов та ін. ; заг. ред. Л. О. Шашкової ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київ. ун-т, 2017. 463 с.
85. Ушкалов Л.В. Література і філософія: доба українського бароко. Харків : Олександр Савчук вид., 2019. 414 с. -
86. Філософія : баз. підруч. для студентів ВНЗ / Л. В. Губерський та ін.. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків : Фоліо, 2018. 620, 1 с.
87. Філософія : опор. конспект лекцій / Ю. І. Кулагін та ін. ; Київ нац. торг.-екон. ун-т, Каф. філос. та соц. наук. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 103 с
88. Філософія [Текст] : навч. посіб. / [В. Л. Петрушенко та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». 2-ге вид., допов. і переробл. Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013 . Ч. 1 : Історія світової філософії. 2013. 170 с. Ч. 2 : Історія української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії. 2013. 158 с. Філософія [Текст] : навч. посіб. / [В. Л. Петрушенко та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». 2-ге вид., допов. і переробл. Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2013 .

89. Філософія в тестах : навч. посіб. / В. О. Чернієнко та ін. ; Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харків. авіац. ін-т". Харків : ХАІ, 2018. 219 с.
90. Філософія глобальних проблем сучасності : навч. посіб. Київ : НТУ, 2016. 183 с.
91. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри) : навч. посіб. / уклад. Соснін О. В., Воронкова В. Г., Ажажа М. А. Запоріжжя : Дике Поле, 2016. 356 с.
92. Філософія і методологія соціальних комунікацій : хрестоматія / упоряд.: Грубов В. М., Санакуєв М. Г. Київ : Білий Тигр, 2016. 193 с.
93. Філософія інформаційно-комунікативного суспільства: теоретико-методологічний контекст : монографія / В. Г. Воронкова та ін. ; Запоріз. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 274, 1 с.
94. Філософія освіти і науки : навч. посіб. / В. П. Загороднюк та ін. ; відп. ред.: В. П. Загороднюк, Л. І. Мозговий ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, ДВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". Київ : Знання України, 2017. 347 с.
95. Філософія освіти і науки : навч. посіб. / І. С. Алексейчук та ін. ; відп. ред.: І. С. Алексейчук, Л. І. Мозговий ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України та ін. Слов'янськ : Вид-во Маторіна Б. І. , 2019. 365 с.
96. Філософія [Текст] : кредит.-модул. курс : підруч. для студентів ВНЗ / [Іванова К. А. та ін.] ; за заг. ред. К. А. Іванової ; Нац. фармацевт. ун-т. Харків : Золоті сторінки : НФАУ, 2014. 471 с.
97. Філософія [Текст] : навч. посіб. / [О. М. Бардін та ін.] ; за ред. О. М. Бардіна, М. П. Требіна ; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». Х. : НТУ «ХП», 2012. 431 с.
98. Філософія [Текст] : навч. посіб. / [О. М. Кузь та ін.] ; за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. Чешка В. Ф. ; Харк. нац. екон. ун-т. Х. : ХНЕУ, 2013. 263 с.
99. Філософія [Текст] : навч. посіб. для студентів усіх напрямів підгот. / [Тімченко О. П. та ін. ; за заг. ред. Тімченка О. П.] ; Укоопспілка, Львів. комерц. акад. Львів : Растр-7, 2015. 359 с.
100. Філософія. Хрестоматія: навч. посіб. / Л.Г.Дротянко (уклад.). К. : Видавництво Національного авіаційного університету «НАУ-друк», 2009. 244с.
101. Філософія: нове покоління / Національний ун-т «Києво-Могилянська академія» / М.Л. Ткачук (відп.ред.) Б.Шуба (упоряд.). К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 135 с.
102. Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення) : навч. посібник / за ред. Л.В. Губерського. Київ: Знання, 2009. 624 с.
103. Філософський енциклопедичний словник [Текст] / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голова редкол. В. І. Шинкарук. К. : Абрис, 2002. 742 с.
104. Фюрст М., Тринкс Ю. Філософія : підручник / пер. з нім. Вахтанга Кебуладзе. Вид. 2-ге. Київ : Дух і Літера, 2019. 533 с.
105. Штанько В.І. Філософія і методологія сучасної науки : підруч. для аспірантів усіх спец. Харків : ХНУРЕ, 2017. 177 с.
106. Ямко Н.М. Цивілізація. Дослідження історичного досвіду. (Філософія історії) : монографія в 3-х кн. / Ніна Миколаївна Ямко ; ред.: Ю. Я. Вовк. Тернопіль : СтереАрт, 2017. 683 с.